

ΧΙΟΣ

Πόλη Χίου

Φρούριο. Οδός Φ. Αγγουλέ, οικόπεδο Ι. Μαναγού

Τον Ιούνιο του 2003, η 3η ΕΒΑ διενήργησε σωστική ανασκαφή στο παραπάνω οικόπεδο. Η διερεύνηση ήταν δυσχερής λόγω της άμεσης επαφής του οικοπέδου με τις όμορες οικίες και της στενότητας του χώρου. Από τις τρεις τομές αποκαλύφθηκαν επάλληλα οικοδομικά λείψανα, τα οποία καλύπτουν ολόκληρη σχεδόν την επιφάνεια του οικοπέδου (πλ. 5,12, μήκ.

22 μ.) (εικ. 2). Συγκεκριμένα: στα ανώτερα στρώματα αποκαλύφθηκαν τμήματα δρόμου, πλίνθοι αγωγοί, αποχετευτικό φρεάτιο με πλίνθινα τοιχώματα και κατασκευή που πιθανόν αποτελούσε τη βάση κλίμακας. Το φρεάτιο κατέστρεψε τμήμα αποθηκευτικού χώρου, όπου βρέθηκαν δύο πιθάρια κατά χώραν. Οι ανωτέρω τοικοποιίες έχουν θεμελιωθεί επάνω σε μαρμαροθέτημα *opus sectile* με κρούστες σε πράσινο, λευκό, κοκκινωπό και μαύρο χρώμα (εικ. 1). Διακρίνονται κύκλοι με αστερόμορφα κοσμήματα, τεθλασμένες γραμμές, εξάγωνα και ρόμβοι και στα ανατολικά τμήμα από το πενταόμφαλο. Το τμήμα αυτό διαχωρίζεται από το υπόλοιπο μαρμαροθέτημα με μαρμάρινο βατήρα, που φέρει τόρμο για τη συναρμογή πεσσίσκου. Συμπεραίνουμε ότι πρόκειται για τμήμα ναού ή μικρού παρεκκλησίου, που συνεχιζόταν προς Α., κάτω από την οδό Φ. Αγγουλέ, και προς Ν., κάτω από την όμορη ιδιοκτησία Μαναγού. Μεταξύ του δρόμου και του επιπέδου του μαρμαροθετήματος αποκαλύφθηκαν επάλληλες ταφές. Αρκετά είναι και τα αρχιτεκτονικά μέλη, τα οποία εντοπίστηκαν εντοιχισμένα σε β' χρήση, όπως τμήμα επιστυλίου τέμπλου και επίθημα με σταυρό.

Γενικά στην ανασκαφή διακρίνονται δύο στρώματα: το ανώτερο στη στάθμη του δρόμου και του φρεατίου με όστρακα αγγείων και νομίσματα ως επί το πλείστον 19ου και 20ού αιώνα και το δεύτερο κάτω από το δρόμο έως τη στάθμη του μαρμαροθετήματος διαταραγμένο με όστρακα από την ελληνιστική περίοδο έως και τις αρχές του 13ου αιώνα και νομίσματα από τον 11ο και το 13ο αιώνα. Τέλος, σε ορισμένα σημεία που διερευνήθηκαν κάτω από τη στάθμη των δαπέδων εντοπίστηκε κεραμική υστερορωμαϊκών χρόνων.

Μετά το πέρας της ανασκαφής, τα οικοδομικά λείψανα διατηρήθηκαν σε κατάχωση και ο ιδιοκτήτης του οικοπέδου προχώρησε στην ανέγερση διώροφης οικίας.

Εικ. 1-2. Πόλη Χίου. Φρούριο. Οικόπεδο Ι. Μαναγού. Μαρμαροθέτημα και γενική άποψη ανασκαφής.

Συμβολή των οδών Σγούτα και Αγίων Αναργύρων, οικόπεδο Λ. και Μ. Πουλάδα
(εικ. 3-4)

Στη νοτιοδυτική γωνία του παραπάνω οικοπέδου, που βρίσκεται στο κέντρο της πόλης της Χίου, σώζονταν τα ερείπια κατοικίας του ύστερου 16ου-17ου αιώνα, γνωστής ως «Οικία Καλλιμασιά» ή «Οικία Μπαχά». Επρόκειτο για μία από τις ελάχιστες διασωθείσες οικίες στην πόλη μετά τον καταστρεπτικό σεισμό του 1881 και αποτελούσε σημαντικό δείγμα της αστικής αρχιτεκτονικής της Χώρας της Χίου. Το 1995 τα υπολείμματα της οικίας κατεδαφίστηκαν αυθαίρετα από τους τότε ιδιοκτήτες, όπως κατεδαφίστηκε και η διώροφη οικία του τέλους του 19ου αιώνα που βρισκόταν στο βόρειο τμήμα του οικοπέδου. Η ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο, που διενεργήθηκε σε δύο περιόδους, ξεκίνησε κατόπιν αιτήματος των σημερινών ιδιοκτητριών, για ανέγερση κτηρίου με υπόγειο.

Κατά την πρώτη ανασκαφική περίοδο (Ιανουάριος-Ιούνιος 2001) αποκαλύφθηκε η εσωτερική λιθόστρωτη αυλή της Οικίας Μπαχά, καθώς και οι έξι χώροι που αποτελούσαν το ισόγειό της, από τους οποίους οι τέσσερις έφεραν πλακόστρωτα δάπεδα. Κάτω από το δάπεδο των δύο χώρων υπήρχαν θολοσκέπαστες δεξαμενές νερού. Τα ανευρεθέντα οικοδομικά λείψανα μπορούν να οδηγήσουν στην υπόθεση ότι το ισόγειο της εν λόγω οικίας είχε επαγγελματικό χαρακτήρα (καταστήματα ή εργαστήρια), ενώ ο όροφος, στον οποίο οδηγούσε κλιμακοστάσιο στη νοτιοδυτική γωνία του κτηρίου, χρησίμευε ως κατοικία.

Η δεύτερη ανασκαφική περίοδος (Σεπτέμβριος 2005-Απρίλιος 2006) έφερε στο φως:

α) οικοδομικά λείψανα στο βόρειο τμήμα του οικοπέδου, τα οποία σχετίζονται με την οικία των αρχών του 19ου αιώνα, που όπως έχει ήδη αναφερθεί, καθαιρέθηκε το 1995, β) λείψανα κτηριακού συνόλου των αρχών του 18ου αιώνα στο ανατολικό τμήμα του οικοπέδου, με κύριο χαρακτηριστικό την ύπαρξη μεγάλης ποσότητας κεραμικών και μάλιστα ακέραιων αγγείων και γ) τοιχοποιίες σε βάθος 1,90-3,90 μ. που δεν οριοθετούν συγκεκριμένο χώρο και με βάση την κεραμική χρονολογήθηκαν στους παλαιοχριστιανικούς χρόνους.

Οικόπεδο Α. Ιων. Ζαννάρα

Η σωστική ανασκαφική έρευνα με αφορμή την ανέγερση διώροφης οικοδομής με υπόγειο

Εικ. 3-4. Πόλη Χίου, συμβολή των οδών Σγούτα και Αγίων Αναργύρων, οικόπεδο Λ. και Μ. Πουλάδα. Γενική άποψη της ανασκαφής και πινάκιο.

στο παραπάνω οικόπεδο, στην περιοχή Καπέλλα στην πόλη της Χίου, έφερε στο φως οικοδομικά λείψανα που αποδίδονται σε δύο βασικές περιόδους: α) μία στην πρώιμη μεταβυζαντινή περίοδο, στην οποία ανήκει το νότιο κλίτος ενός ναού και β) μία επόμενη φάση στα τέλη του 18ου-αρχές του 19ου αιώνα, στην οποία ανήκουν τα λείψανα της ανώτερης οικοδομικής φάσης. Η εύρεση λίγων οστράκων ελληνιστικών χρόνων σε βάθος 3,90-5,50 μ., δηλώνει τη χρήση του χώρου και κατά τους ελληνιστικούς χρόνους (εικ. 5).

Οι τοιχοποιίες της ανώτερης οικοδομικής φάσης (βάθος 0,80-2,85 μ.) είναι από αργολιθοδομή, έχουν μεγάλο πάχος και πιθανά

Εικ. 5. Πόλη Χίου, οικόπεδο Α. Ιων. Ζαννάρα. Γενική άποψη της ανασκαφής.

αποτελούν θεμελίωση κτηρίου του 19ου αιώνα με χρήση αρτοποιείου που υπήρχε στη θέση αυτή και κατεδαφίστηκε προ τριετίας. Τα οικοδομικά λείψανα της φάσης αυτής εδράζονται σε δάπεδο ναού των πρώιμων μεταβυζαντινών χρόνων, το οποίο έχει αποκαλυφθεί αποσπασματικά και είναι κατασκευασμένο από θυμανούσιμη πέτρα με ρομβοειδή διάταξη εκτός από την ανατολική πλευρά, όπου η κατασκευή του αποκαλυφθέντος δαπέδου είναι από μαρμάρινες και λίθινες πλάκες. Τα έντονα ίχνη καύσης που κάλυπταν το δάπεδο σε όλη την έκτασή του δηλώνει την αιτία καταστροφής του ναού. Επί του δαπέδου αποκαλύφθηκαν επτά συνολικά ανοίγματα οστεοφυλακίων και τρεις κιβωτίοσχημοι ακτέριστοι τάφοι, εκ των οποίων στον ένα εντοπίστηκαν πολλαπλές ταφές. Τοίχος στο νότιο τμήμα του οικοπέδου 7x3/7x10 πιθανόν συνιστά τη νότια εξωτερική τοικοποιία του ναού. Σε επαφή με αυτόν και σε όλη την έκτασή του εκτείνεται αγωγός με πήλινες πλάκες. Στο θολοσκέπαστο χώρο που αποκαλύφθηκε στο δυτικό τμήμα του οικοπέδου θα πρέπει να αποδοθεί χρήση του αποθηκευτικού υπόγειου χώρου της εκκλησίας. Επί της βόρειας εσωτερικής τοικοποιίας του βρέθηκε εντοιχισμένη ενεπίγραφος πλάκα τοποθετημένη ανάποδα, στην οποία αναγράφεται: ΗΡΩΙΔΗ ΑΠΟΛΛΩΝΙΔΩΝ.

Με βάση τα νομισματικά δεδομένα, η ίδρυση της εκκλησίας θα πρέπει να έγινε το 16ο αιώνα (Δηνάριο τουρνέζιο του Giustiniani Campi, Ποντεστά της Χίου το 1526) και η καταστροφή μπορεί να τοποθετηθεί στο 18ο-19ο αιώνα, όπως συνάγεται από τα 15 νομίσματα της εποχής της τουρκοκρατίας που βρέθηκαν στην επιφάνεια των δαπέδων και στο στρώμα καταστροφής.

Η ανασκαφή αποτέλεσε την αφορμή για τον εντοπισμό και την αποκάλυψη του νότιου κλίτους ενός από τους πολλούς ναούς που ανα-

φέρονται στην περιοχή Καπέλλα, που εντάσσεται στο Παλαιόκαστρο της πόλης της Χίου συμβάλλοντας στη διεύρυνση των γνώσεών μας για την τοπογραφία της περιοχής. Τα οικοδομικά λείψανα διατηρήθηκαν σε κατάκωση.

Πιτύος

Πύργος

Ο μεσαιωνικός πύργος του Πιτυούς βρίσκεται στο ομώνυμο χωριό της βόρειας Χίου. Πρόκειται για 16πλευρο διώροφο κτίσμα πάνω σε φυσικό βραχώδες έδαφος, λίγο έξω από τον οικισμό. Η κατασκευή του τοποθετείται γενικά στην περίοδο της γενουατοκρατίας (1346-1566) (εικ. 6).

Το Νοέμβριο του 2001, για δύο ημέρες πραγματοποιήθηκαν αποσπασματικά διερευνητικές τομές, στο πλαίσιο της σύνταξης μελέτης αποκατάστασης του πύργου, η οποία χρηματοδοτήθηκε από τη Νομαρχία Χίου. Στο ίδιο πλαίσιο πραγματοποιήθηκαν από το Σεπτέμβριο έως και το Νοέμβριο του 2002, συστηματικότερες διερευνητικές τομές με συνεργεία και την επίβλεψη της 3ης ΕΒΑ, που έδωσαν και τα περισσότερα στοιχεία για τις φάσεις του πύργου. Οι εργασίες ολοκληρώθηκαν το 2006 με την έναρξη των εργασιών αποκατάστασης. Ήδη από τις εργασίες που έγιναν το 2002, από το συσχετισμό οικοδομικών λειψάνων και κινητών ευρημάτων καταλήξαμε σε τρεις τεκμηριωμένες κατασκευαστικές φάσεις. Στην πρώτη φάση ο πύργος εσωτερικά διαρθρωνόταν με ξύλινα πατώματα και καλυπτόταν με κεραμοσκεπή στέγη. Στη δεύτερη φάση ενισχύθηκε εξωτερικά με ισχυρότερους τοίχους και απέκτησε την πολυγωνική μορφή που έχει σήμερα. Το ισόγειο χωριζόταν σε δύο τμήματα που επικοινωνούσαν μεταξύ τους με ένα άνοιγμα που υπήρχε στην ενδιάμεσή τους τοικοποιία (η οποία σώζεται σήμερα σε χαμηλό ύψος) και με τον όροφο με λίθινη κλίμακα

Εικ. 6. Πιτύος. Γενική άποψη πύργου από Δ.

Εικ. 7. Πιτύος. Κεραμική.

Εικ. 8. Πιτύος. Πλίνθος με παιχνίδι.

(υπολείμματα της οποίας βρίσκονται εγκλωβισμένα τόσο στο πάχος της μέσης τοικοποιίας που φέρει τους θόλους, όσο και στο χώρο της δεξαμενής). Και σε αυτή τη φάση ο πύργος καλυπτόταν με κεραμοσκεπή στέγη. Στην τρίτη φάση ο πύργος απέκτησε τη σημερινή του μορφή με την κατασκευή του μέσου τοίχου που φέρει τους θόλους και χωρίζει το ισόγειο και τον όροφο σε δύο θολοσκεπείς χώρους, με αποτέλεσμα να αλλάξει η εσωτερική διαρρύθμιση του πύργου και να καταργηθεί η επικοινωνία των χώρων του ισογείου και η κλίμακα ανόδου στον όροφο.

Από τους ανεσκαμμένους χώρους προέκυψε κεραμική, η οποία χρονολογείται από το 14ο έως και το 16ο αιώνα (εικ. 7), 24 νομίσματα, τα περισσότερα εκ των οποίων του 14ου αιώνα, και διάφορα άλλα αντικείμενα καθημερινής, αλλά και στρατιωτικής χρήσης, όπως πλήνη σφραγίδα άρτου, πλίνθος με παιχνίδι (εικ. 8), σιδερένιες αιχμές από βέλη, λεπίδες, δακτυλίδια και μεγάλος αριθμός καρφιών.

Καρυές

Νέα Μονή, ανατολικά κελιά (εικ. 9)

Το 1997, μετά από εργασίες ανάδειξης του αύλειου χώρου της μονής, εντοπίστηκε τμήμα της πτέρυγας των ανατολικών κελιών, τα οποία ήταν γνωστά από σχέδιο του Α. Ορλάνδου του 1930. Η αποκάλυψη των ερειπίων είχε παραμείνει ημιτελής, γεγονός που προκαλούσε δυσμενή εντύπωση στους προσκυνητές, αλλά εγκυμονούσε και κινδύνους. Για τους λόγους αυτούς προτάθηκε η συνέχιση της αποκάλυψης, η στερέωση των ερειπίων και η ανάδειξή τους με την κατασκευή περιμετρικού διαδρόμου θέασης. Οι εργασίες αυτές εντάχθηκαν ως υπό-έργο με τίτλο «Ανάδειξη Ανατολικών Κελιών Νέας Μονής Χίου» στο έργο του Γ' ΚΠΣ «Στερέωση, αποκατάσταση και ανάδειξη Νέας Μονής Χίου» και ξεκίνησαν το 2003 και ολοκληρώθηκαν το Δεκέμβριο του 2008.

Ανασκαφές

Χίος, Φρούριο, οδός Φ. Αγγουλέ, οικόπεδο Ι. Μαναγού, Πιτύος, Πύργος, Καρυές, Νέα Μονή
Συμβολή οδών Σγούτα και Αγίων Αναργύρων, οικόπεδο Λ. και Μ. Πουλάδα
Οικόπεδο Α. Ιων. Ζαννάρα

Εικ. 9-10. Καρυές. Νέα Μονή. Ανατολικά κελιά. Γενική άποψη της ανασκαφής και ανοικτό αγγείο.

Από τα ανασκαφικά δεδομένα συμπεραίνουμε ότι τα κτήρια στο μεγαλύτερο μέρος τους ήταν διώροφα. Κάποια από αυτά διέθεταν δωμάτια, υπόγεια προς Δ. και ισόγεια προς Α. λόγω της κλίσης τους πρηνούς, τα οποία όπως προκύπτει από τα ευρήματα χρησιμοποιούνταν ως αποθηκευτικοί και βοηθητικοί χώροι.

Μόνον ένας από τους χώρους βάσει κεραμικής και νομισμάτων, θα μπορούσε να χρονολογηθεί στην υστεροβυζαντινή περίοδο και ειδικότερα στο 14ο αιώνα (εικ. 10). Μετά το σεισμό του 1881 τα κελιά παρέμειναν καταχωμένα, όπως προκύπτει από το πλήθος των ψηφιδών, των γλυπτών και άλλων ευρημάτων που προέρχονται από την κατάρρευση του καθολικού. Μετά και τη συνολική κατάρρευση του συγκροτήματος είναι πολύ πιθανόν οι διαμορφώσεις να περιορίστηκαν στην κατασκευή ενός αγωγού για την απορροή των ομβρίων υδάτων, ο οποίος βρήκε διέξοδο ανάμεσα στα ερείπια με την κατασκευή πρόχειρων ξερολιθιών. Σιγά-σιγά όμως και αυτός καταχώθηκε. Ορισμένα από τα κελιά θα πρέπει να είχαν καταχωθεί πολύ νωρίτερα από το 1881, μετά τον καταστροφικό σεισμό του τέλους του 14ου ή του 16ου αιώνα. Έκτοτε οι χώροι αυτοί παρέμειναν υπαίθριοι ως πλατώματα θέασης προς Α., στην πόλη της Χίου.

Προϊστάμενοι

Κωνσταντίνος Σκαμπαβίας (2000-2001)
Αριστέα Καββαδιά (2001-2010)

Υπεύθυνοι αρχαιολόγοι - Συνεργάτες

Α. Μισαπλίδου
Μ. Καλαϊτζή
Σ. Φαϊτάκη